

Т.ШЕВЧЕНКО І ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ У ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УГОРСЬКОМОВНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 1 (31).

Галас А. Т.Шевченко і лінгвокраїнознавчий аспект у викладанні української мови в угорськомовних навчальних закладах; 14 стор.; кількість бібліографічних джерел – 16; мова – українська.

Анотація. У статті робиться спроба узагальнити особливості функціонування зразків мови Т.Шевченка у чинних підручниках з української мови для учнів загальноосвітніх навчальних закладів з угорською мовою викладання. Аналізуються типи завдань і вправ, що містять фрагменти поетичної мови Т.Шевченка, а також відомості, пов'язані з його життям і творчістю, у контексті лінгвокраїнознавчого аспекту у викладанні української мови як нерідної.

Ключові слова: методика викладання української мови як нерідної, національна картина світу, Т.Шевченко, лінгвокраїнознавча спрямованість.

У наш час методика викладання української мови як іноземної (нерідної, нової, другої) починає активно розвиватися. Певні здобутки є у створенні навчальних програм для загальноосвітньої школи, значної кількості підручників, методичних напрацюваннях в Україні і за її межами [8; 9; 10]. Основу методики навчання інших мов становлять дослідження, які розглядають психологічні особливості засвоєння другої мови, а також результати психолінгвістичних досліджень, що вивчають процеси формування і розвитку мовленнєвих умінь, зокрема комунікативних [10, с. 135–142; 1; 2]. Будь-яка мова сприймається як феномен культури народу, який розмовляє цією мовою. Тому в науково-методичній літературі підноситься думка про те, що інтенсивне навчання іноземної мови слід будувати за принципом знайомства учнів із мовою через культуру народу. Учні разом зі словом засвоюють елементи культури, знайомляться з побутом і національними традиціями, з деякими історичними подіями, а також із діяльністю видатних представників країни, мова якої вивчається, у різних галузях науки, мистецтва, політики [15, с. 399]. Орієнтація на лінгвокраїнознавчу спрямованість у процесі оволодіння другою мовою простежується і в працях українських дослідників. Я. Радевич-Винницький, відзначаючи нестачу в нашій країні традицій викладання української мови в навчальних закладах із неукраїнською мовою навчання, переконаний: “Вивчати природну мову з метою її практичного використання як засобу спілкування й отримання інформації без вивчення екстралінгвального матеріалу неможливо” [9, с. 308]. Українознавча складова при вивченні української мови особливо важливе значення має для тих, для кого ця мова не є рідною або ж першою [9, с. 310]. Дослідник указує на цілісний, інтегральний характер українознавства, який найповнішою мірою

виявляється у пов'язаності з мовним навчанням [9, с. 309]. У процесі засвоєння української мови відбувається акультурація, прилучення до світосприйняття українців, засвоєння неукраїнцями колективного національного досвіду, надбань української культури й цивілізації [9, с. 310].

Згідно з державним стандартом освіти одним із завдань шкільного курсу української мови як нерідної є формування українознавчої компетенції. У першу чергу цю вимогу покликаний забезпечити підручник як основний засіб навчання учнів. “Підручник української мови для тих, для кого українська мова не є рідною (першою), має являти собою водночас підручник української культури й цивілізації” [9, с. 309].

Відомості про життя і творчість Т. Г. Шевченка, центральної постаті в українській літературі, митця, пророка, мислителя, без сумніву, становлять українознавчу складову вивчення української мови як нерідної. Предметом нашої статті є аналіз наповнення компонентів структури сучасних підручників з української мови для загальноосвітніх навчальних закладів з угорською мовою викладання цими матеріалами. Особливої уваги вимагають, на наш погляд, студії методики пізнання феномена Шевченкової поетичної мови учнями угорськомовних навчальних закладів. На уроках української мови учні пізнають Україну і через мову Кобзаря, яка є виявом національної самосвідомості українців.

Для обстеження відібрані шість підручників, кожен із яких готувався відповідно до вимог певної навчальної програми: для 6 класу (2006) [4]; для 8 класу (2008) [5]; для 5 класу (2013) [12]; для 10 класу (2010) [11]; для 11 класу (1999) [3]. Важливим структурним компонентом підручників із мови є, як відомо, вправи і завдання, методична характеристика, типи, види яких при вивченні української мови як нерідної мають свої особливості. Запропонувавши чітку схему понять стосовно

системи вправ у навчанні української мови як нерідної (комплекс вправ, підсистема вправ, часткова система вправ, загальна система вправ) на протязі системи вправ “мовні – мовленнєві”, яка сформувалася в 40–50-х роках ХХ ст. зусиллями багатьох методистів, Є. Пассов робить такі висновки: “Що стосується критеріїв побудови загальної системи вправ, то це турбота авторів підручників. Підручник – не простий набір мовного матеріалу, не хрестоматія, яка використовується довільно. Підручник – система, де всі частини пов’язані, взаємозалежні як вузли одного механізму, коли вилучення одного з них призводить до припинення функціонування всього цілого” [7, с. 104]. Отже, якщо підручник – система, “то повинно залишатися якомога менше простору для його довільного використання, що ми іноді (для самообману) висукуємо називаємо творчим підходом” [7, с. 104].

Докладний аналіз усіх компонентів підручників, зокрема, теоретичного викладу, текстів вправ, формулювання питань і завдань дає підстави стверджувати, що в обстежених підручниках є послідовна українознавча спрямованість, яка значною мірою досягається залученням поетичної спадщини Т. Шевченка і шевченкознавчих матеріалів. Т. Шевченко – основоположник нової української літературної мови, тож угорськомовний учень має оволодівати українською мовою, пізнавати її глибини і тонкощі лексичного складу, фраземіки, граматичного ладу передусім через Шевченкове слово, доступне і зрозуміле для різних вікових категорій учнів. На підтвердження наших міркувань наведемо розуміння цього процесу Я. Радевичем-Винницьким, який писав, що “розуміння тонкощів і краси мистецького використання мови без знання реалій і особливостей менталітету, відбитих у художньому тексті, сумнівне. Вивчення мови – це навчально-пізнавальний і розвивально-виховний процес. Він не може бути обмежений умінням вимовляти звуки, відмінювати слова та будувати нескладні речення. Це – пізнання через мову тієї частини людства, яка створила цю мову, тієї землі, на якій вона сформувалася” [9, с. 314].

Форми і способи залучення Шевченкової літературної і мистецької спадщини у структурі навчально-методичного апарату підручників можна звести до таких різновидів:

1. Рядки із творів Т. Шевченка як крилаті вислови, цитати у вступних розділах до навчальної книги. Пор.: “Мова – одне із багатьох див, створених людьми. Вона віддзеркалює душу народу, його історію. Ну що б, здавалося, слова... Слова та голос – більш нічого. А серце б’ється-ожива. Як їх почує!.. Ці рядки Тарас Шевченко написав 1848 р. під враженням почутої одного разу ввечері на Кос-Аралі української пісні, яку співав матрос-українець... [11, с. 5]. Одне із завдань вправи 277 у підручнику для 5 класу – скласти з наведених слів речення-афоризм з творів Тараса Шевченка: *Раз,*

нагріте, серце, вік, добром, не прохолоне [12, с. 137].

2. Шевченкові рядки як компоненти текстів вправ. Такі вправи, як виявилось, становлять найчисленнішу групу. Завдання до них визначаються різні, залежно від етапу вивчення мовного явища, комунікативних завдань тощо. Завдання з лексикології: Складіть і запишіть речення, у яких були б омоніми до виділених слів. *Як те море, біле поле снігом покотилось* (Т. Шевченко). Скажіть, де виділені слова – омоніми, а де – багатозначні. Поясніть, як ви розрізнили значення: *По діброві вітер виє, гуляє по полю* (Т. Шевченко) [12, с. 104]. Завдання з орфографії: *Праведная душе! Прийми мою мову. Не мудру, та щиру* (Т. Шевченко) [4, с. 135]; *Сонце пр..святеє на землю нам радість пр..несло* (Т. Шевченко) [11, с. 143]; *Пишов шел(е,і)ст по діброві, шепчуть густі лози* (Т. Шевченко) [12, с. 194]. Завдання з морфології: Визначити розряд займенників: *І виріє я на чужині, і сивію в чужому краї..* (Т. Шевченко) [4, с. 181]. Визначити дієслова в умовному способі, пояснити спосіб їх творення: *Гуляв би я понад Дніпром по веселих селах та співав би свої думи* (Т. Шевченко) [4, с. 227]. Знайти речення, в яких є безособові дієслова. *Хочеться дивитись, як сонечко сяє, хочеться послухать, як море заграє...* (Т. Шевченко). *Мені тринадцятий минало, я пас ягнята за селом* (Т. Шевченко). *І світає, і смеркає, день Божий минає* (Т. Шевченко) [4, с. 229]. Підкреслити дієслова, над кожною формою надписати її системну характеристику: *І возвеличу рабів отих німих, я на сторожі коло їх поставлю слово. Не спалося, а ніч – як море. Ідуть дівчата в поле жати та, знай, співають ідучи* (Т. Шевченко) [3, с. 43]. Визначити, яким членом речення є дієслово у формі інфінітива: *Приходила мати у пана просити, звелів не пускати* (Т. Шевченко) [3, с. 91]. Завдання із синтаксису і пунктуації. Як зразок виконання вправи (тема “Словосполучення”) – рядок із Шевченка: *Соловейко в темнім гаї сонце зустрічає* [3, с. 58]. Чимало речень дібрано у темах “Головні члени двоскладного речення”: *Дівчата на луці гребли, а парубки копиці клали. Затих мій сивий, битий тугою, поник старою буйголовою* (Т. Шевченко) [3, с. 69–70]; *Заридала Катерина та бух йому в ноги. Милувалась мати сином, як квіткою в гаї* (За Т. Шевченком) [3, с. 71]; *Учітьсь, читайте, і чужому научайтьсь, й свого не цурайтесь* (Т. Шевченко) [5, с. 34]. “Односкладні речення”: *Он глянь, у тім раї, що ти покидаєш, латану свитину з каліки знімають* (Т. Шевченко) [3, с. 95]; *Не цвіти ж, мій цвіте, новий, нерозвитий цвіте* (Т. Шевченко); *Умивай же біле личко дрібними сльозами* (Т. Шевченко) [5, с. 78]; *Не спалося, – а ніч, як море* (Т. Шевченко); *Світас. Край неба палає* (Т. Шевченко) [5, с. 82]; *Тече вода з-під явора. У всякого своя доля і свій світ широкий. Поставлю хату і кімнату, садок-райочок насаджу. Світає...* 5. *Уже покликали до паю. І*

знову шкуру дерете з братів незрячих (З тв. Т. Шевченка) [5, с. 84]. “Неповні речення”: *Оставайся шукать батька, а я вже шукала...; Не спалося, а ніч – як море; Вночі і ожеледь, і мряка, і сніг, і холод* (Т. Шевченко) [3, с. 98]; *Та й збирає колосочки на чужому полі, а там снопи... а там скирти... а там... у палатах сидить собі наш сирота, мов у своїй хаті* (Т. Шевченко) [3, с. 97]; *У селі довго говорили дечого багато* (Т. Шевченко) [5, с. 89]. “Слова-речення”: *Не покинеш? – Ні, Ярино* (Т. Шевченко) [5, с. 91]. “Ускладнене просте речення” (однорідні члени): *І лани, і гори – все покину і полину до самого Бога* (Т. Шевченко) [3, с. 106]; *Тече вода в синє море, та не витікає* (Т. Шевченко) [12, с. 66]; *Вітер в гаї нагинає* (кого? що?) *лозу і тополю, лама* (кого? що?) *дуба, котить* *полем* (кого? що?) *перекотило* (Т. Шевченко) [5, с. 93]; *Із хмари тихо виступають обрив високий, гай, байрак* (Т. Шевченко) [5, с. 95]. Аналізуємо формулювання завдань і добір тексту у підручниках для різних вікових категорій учнів (тема “Звертання”): Зверни увагу на виділені слова. До кого звертається мовець? *Зоре моя вечірняя, зійди над горою* (Т. Шевченко) [4, с. 31]. Прочитайте речення, правильно інтонуючи їх, знайдіть у них звертання, поясніть розділові знаки при звертаннях: *Зоре моя вечірняя, зійди над горою, поговорим тихесенько в неволі з тобою* (Т. Шевченко) [12, с. 70]. Поставити пропущені розділові знаки або прокоментувати їх, пояснити підстави для вживання розділових знаків пропонується у таких текстах, пор.: *Та й збирає колосочки на чужому полі, а там снопи... а там скирти... а там... у палатах сидить собі наш сирота, мов у своїй хаті* (Т. Шевченко) [3, с. 97]. *У чужому краю не шукайте не питайте того що немає. У темному гаю в зеленій діброві на припоні коні отаву скубуть* (Т. Шевченко) [3, с. 107]. *А ще гірше... спати, спати, і спати на волі* (Т. Шевченко). *Я до школи – носити воду школярам* (Т. Шевченко) [3, с. 79]. *Неначе п’яний очерет від вітру гнеться* (Т. Шевченко) [3, с. 117]. Завдання з пунктуації закономірно доповнюють, супроводжують завдання, спрямовані на з’ясування структурних особливостей речень. Пор.: Визначити дієприкметникові звороти: *Високі ті могили, де лягло спочити козацьке біле тіло в китайку повите* (Т. Шевченко) [3, с. 46]. Підкреслити вставні слова, в дужках пояснити, з якою метою вони використані: *Добра, добра такого зроду у мене, правда, не було. А так собі якось жилося* (Т. Шевченко) [3, с. 128]. Окремо слід виділити завдання, які спонукають учнів пізнати, кому належать поетичні рядки. Серед наведених прикладів – чимало речень із Шевченкових поезій: *2. Думи мої, думи мої, лихо мені з вами!* *3. Зоре моя вечірняя, зійди над горою, поговорим тихесенько в неволі з тобою.* *9. Учітєся, брати мої, думайте, читайте...* [5, с. 110–111].

3. Вправи, текст яких становлять підбірки з речень виключно з творів Т. Шевченка. Учням пропонують виконати такі завдання: виписати особові займенники, визначити їх особу та число. *1. І виріс я на чужині, і сивію в чужому краї...* *2. Вітре буйний, вітре буйний! Ти з морем говориш...* *3. Поплив човен в синє море, а воно загло.* *4. Чи ми ще зійдемося знову, чи ми навіки розійшлись?* *5. Заспіває та й згадає, що він сиротина...* (Із тв. Т. Шевченка) [12, с. 28]; поділити речення на дві групи: а) з двома головними членами, б) з одним головним членом). *1. Рече та стогне Дніпр широкий...* *2. Тече вода в синє море, та не витікає.* *3. Тяжко-важко в світі жити сироті без роду.* *4. І знов лечу. Земля чорніє, дримає розум, серце мліє.* *5. У неділеньку у святую у досвітню годину у славному-преславному місті в Чигирині задзвонили в усі дзвони...* *6. Утоптала стежечку через яр...* *7. І знов мені не привезла нічого пошта з України...* *8. Зацвіла в долині червона калина.* *9. Лічу в неволі дні і ночі і лік забуваю* (Із тв. Т. Шевченка) [12, с. 46]; підкреслити граматичну основу, визначити тип односкладних речень. *1. Гармидер, галас, гам у гаї.* *2. Дай же, Боже, коли-небудь, хоч на старість, стати на тих горах окрадених.* *3. А сиріт іменем Христовим замордували, розі’яли...* *4. Подумавши, перехрестивсь та й знов пішов у наймити голодні злидні годувати.* *5. Там-то його й скалічено, та й на Україну повернено з відставкою.* *6. А тепер уже, он бачиш, доходить до чого.* *7. Такого ще не творилось у нас на Україні.* *8. Тяжко мені жити! Тяжко мені плакати!* *9. Світе тихий, краю милий, моя Україно! За що тебе сплюндровано, за що, мамо, гинеш? 10. Чого мені тяжко, чого мені нудно?* (За Т. Шевченком) [3, с. 95]; підкреслити прикладки, пояснити, чим вони виражені й яку функцію виконують? *1. Нехай житом-пшеницею, як золотом покрита, не розмежованою останеться навіки од моря і до моря – слов’янська земля.* *2. Не сонтрава на могилі вночі процвітає, то дівчина заручена калину саджає.* *3. У нас один старший – батько Максим.* *4. Рости ж, серце-тополенко, все вгору та вгору.* *5. Ото сестри-чарівниці – отії тополі.* *6. Бабусю Настю поховали і ледве-ледве одволали Трохима – діда.* *7. Ось слухай же, мій голубе, мій орле-козаче!* (З тв. Т. Шевченка) [5, с. 64].

4. Завдання, спрямовані на роботу з повними текстами або уривками з Шевченкових творів. Так, поезія Т. Шевченка “Доля” представлена у вправі 315 (розділ “Займенник”) [4, с. 180]. Завдання полягає у тому, щоб виписати займенники і визначити, до якого розряду вони належать. Це, безперечно, важливо для засвоєння теоретичних відомостей про розряди займенників. Однак обмежитись лише читанням вірша Т. Шевченка і виконанням зазначеного завдання, а ще відповіддю на питання (Як пишуться прийменники із займенниками?), мабуть, недостатньо. Необхідна продумана

лексична робота з Шевченковими творами у підручнику з мови. Творчий учитель, очевидно, так і зробить: проведе бесіду за прочитаним твором, з'ясує значення незрозумілих слів, підведе учнів до з'ясування ролі займенників у художній мові. Ще одна перлина української лірики, поезія “Садок вишневий коло хати”, становить текст вправи 308 для 5 класу [12, с. 150–151]. Тут є і репродукція картини В. Касіяна “Садок вишневий коло хати”. До уривка із “Заповіту” пропонується пояснити вимову слів з апострофом (?): *...Поховайте та вставайте, кайдани порвіте і вражою злою кров'ю волю окропіте. І мене в сім'ї великий, в сім'ї вольній, новій не забудьте пом'янути незлим тихим словом* (Т. Шевченко) [12, с. 169–170]. Інший приклад із завданням прочитати вірш і пригадати автора, виписати означено-особові речення: *Зоре моя вечірняя, Зійди над горою. Поговорим тихесенько В неволі з тобою. Розкажи, як за горою Сонечко сідає, Як у Дніпра веселочка Воду позичає...* [5, с. 76]. Знайти букви я, ю, є, ї, ь. Пояснити їх звукове значення – завдання до уривка: *Дивлюсь, аж світає, край неба палає, соловейко в темній гаї сонце зустрічає. Тихесенько вітер віє, степи, лани мріють, між ярами над ставами верби зеленіють... І все то те, вся країна, повита красою зеленіє, вмивається дрібною росою* [12, с. 135].

Поодинокі випадки вправ, при виконанні яких учні мають змогу прочитати вірші Т. Шевченка в угорських перекладах: Прочитайте по-українськи вірш Т. Шевченка [“Не кидай матері”] і його переклад угорською мовою Е. Грігаші. З'ясуйте, чи однакові за будовою (просте – складне) речення в обох текстах і чим Ваш висновок можна обґрунтувати [3, с. 65–66].

5. Шевченкові поетичні рядки як ілюстрації до викладених теоретичних відомостей. Пор. ілюстрації синонімів: *Чого мені тяжко, Чого мені нудно, Чого серце плаче, Ридає, кричить?* [5, с. 9]; способів вираження простого підмета: *Серед неба горить білолиций* (Т. Шевченко) [5, с. 36]; способів вираження головного члена безособового речення: *Де нема святої волі, не буде там добра ніколи* (Т. Шевченко) [5, с. 82]; визначення поняття звертання: *Україно, Україно! Серце моє! Як загадаю твою долю, заплаче серденько* (Т. Шевченко). *Моя ти доле молодая, не покидай мене* (Т. Шевченко) [5, с. 110]; поняття складного речення: *Минають дні, минає літо, настала осінь, шелестить пожовкле листя* (Т. Шевченко) [12, с. 72], *Шелестить пожовкле листя по діброві; гуляють хмари; сонце спить; ніде не чути людської мови. І досі сниться: вийшла з хати веселя, сміючись, мати* [3, с. 153]; типів безполучникових речень, правил уживання розділових знаків між частинами безполучникового речення: *Сховалось сонце, згусли тіні, нависло небо над ставком* [3, с. 154]; правил уживання розділових знаків при однорідних членах: *В своїй хаті своя їй правда, і сила, і воля* (Т. Шевченко) [5, с. 98]; відокремлення в реченні обставин,

виражених як одиничними дієприслівниками, так і дієприслівниковими зворотами: *І я, заплакавши, назад поїхав знову на чужину. І, голову схопивши в руки, дивуєшся, чому не йде апостол правди і науки. Співають ідучи дівчата, а матері вечерять ждуть* (Т. Шевченко) [3, с. 115]; пунктуаційного оформлення прямої мови, діалогу і цитат: *“Не барися, мій синочку, швидше повертайся!” – сказав старий* (Т. Шевченко) [5, с. 112]; *“Тоді, серце, як бралися, ці дерева садив я... Щасливий я!” – “І я, друже, з тобою щаслива”* (Т. Шевченко) [5, с. 124]; *У всякого своя доля...* [5, с. 130].

6. Тексти про Т. Шевченка. Текст “Тарас Шевченко” поданий у вправі 96, яка означена як морфологічний тренінг. Учням пропонується перекласти текст, визначити, до якої частини мови належать виділені слова: *Дорогі, найрідніші для дітей мати й батько. Вони ночей недосипають, мидують, ростять, плакають дітей. І Тарас любив свою ніжну, ласкаву трудівницю-мату. Вона часто хворіла і, коли йому було дев'ять років, тяжко занедужала й померла. Гірко плакав Тарас за ньєю, але що можуть допомогти сльози? Другого дня викопали у вишняку яму і там, як заповідала мати, поховали її. Тяжке життя настало для сиріт. Нікому було приголубити, їсти зварити, сорочку випрати, за господарством доглянути. Батько щодня на панцині, змарнів... Тяжко-важко жилося сиротам. Так Шевченко пізніше й писав: “Тяжко-важко в світі жити сироті без роду...” Батько часто вирушав з панською хурою в далеку дорогу й застудився. Зима була дуже люта, а одяжина яка там у кріпака – блаженька: свита з дірками, що аж вітер поза спиною гуляє. Привезли здалеку зовсім хворого. Недовго лежав Григорій Іванович. Перед смертю батько ласкаво подивився на Тараса і сказав, що з господарства синові нічого не треба, з нього вийде не абищо. Не помилився батько – з Тараса Шевченка вийшов великий художник і народний поет* [4, с. 52]. Автор тексту – Д. Красицький. Учням цікаво буде дізнатися, що це правнук Т. Шевченка, письменник-шевченкознавець, після війни працював у Києві директором, а згодом – заступником директора з наукової роботи будинку-музею Т. Г. Шевченка. До тексту додано переклад на угорську мову лише трьох слів (*занедужати, змарніти, хура*). Цей словничок варто доповнити й іншими словами, сприймання яких може викликати труднощі.

7. Висловлювання про Т. Шевченка. *Шевченко – поет української землі* [4, с. 28]. Завдання – вставити пропущені букви: 1. *Тарас Шевченко піднявся з моря україн..ких пісень, чума..ких переказів, коза..ких літописів, гайдама..кого епосу.* 2. *Т. Г. Шевченко – великий україн..кий поет – оспівував героїчну боротьбу запорі..кого коза..тва проти туре...кого поневолення* (О. Гончар). 3. *Без думки про все лю..тво, про його долю не був би таким повним і довершеним поетичний подвиг Шевченка* (М. Тихонов) [12, с. 208]. *Тарас Шевченко*

як справді народний поет болів болями і мучився муками України; як художник він теж знаний у світі (3 журн.) [3, с. 86]. Тарас Шевченко народився на українській землі під українським небом, проте він належить до тих людей-світочів, що стають дорогими для всього людства і що в пошані всього людства знаходять своє безсмертя (О. Гончар) [3, с. 180]. Основоположником сучасної української літературної мови став Т. Г. Шевченко, який із великою майстерністю розкрив красу і силу українського слова [5, с. 7]. Завдання – підкреслити однорідні члени і вставити розділові знаки: У вірші Т. Шевченка “Садок вишневий коло хати” зустрічаємо слова-символи хата соловейко хрущі вишні садок зірнька [5, с. 99].

8. Малярська спадщина Т. Шевченка у становленні комунікативної компетенції. У підручниках передбачені завдання для різних видів роботи за репродукціями полотен Кобзаря. Вправа 219 у розділі “Розвиток мовлення” (6 клас) – опис картини Т. Шевченка “Селянська родина”, за якою учням належить написати твір-розповідь. Текст “Селянська родина”, анований за статтею Д. Степовика [13, с. 113–116], розміщений під репродукцією картини Тараса Шевченка “Селянська родина” [4, с. 122–123]. Укладачі підручника визначили низку завдань для поетапного виконання. Згодом учні мали б порівняти репродукцію картини з її описом у тексті; звернути увагу на кольори, що переважають, їх значення для передавання змісту картини; висловити свої враження і міркування після розгляду репродукції. Завершальне завдання – скласти власний опис картини на основі прочитаного і побаченого.

У підручнику для 11 класу вміщена репродукція картини Т. Шевченка “Дари в Чигирині” як своєрідна ілюстрація до вправи 187 (розповідь за В. Січинським про часи козацької держави часів Б. Хмельницького) [3, с. 123–124]. Текст насичений книжною лексикою, словами і виразами з виразним стилістичним забарвленням (*політично-мемуарна література; дипломат; індивідуальність гетьмана; козацька сила, що “струснула навіть польським тронем”; державні мужі, провідник козаків; побачити на власні очі*). У зв’язку з цією репродукцією пізнавальною буде інформація про те, що Закарпатський обласний художній музей ім. Й. Бокшая має у своїй колекції дві оригінальні графічні роботи Т. Шевченка: офорти “Дари в Чигирині” (1844) і “Притча про виноградаря” (1858), які засвідчують унікальну професійну майстерність художника. Їх передано в 1948 і 1952 роках як дарунки від Київського державного музею українського мистецтва [6, с. 87–90]. У цьому ж підручнику є ще одна репродукція картини Т. Шевченка — “Портрет М. Максимовича” (друга частина вправи 284 – текст про визначну етнографічну працю М. Максимовича “Дні та місяці українського селянина” [3, с. 225]).

9. Тексти про вшанування Т. Шевченка. У підручнику для учнів 6 класу вміщено текст про Національну премію України імені Т. Шевченка (вправа 271): “Національна премія імені Тараса Шевченка – найвища творча відзнака в незалежній Україні. Шевченківська премія увічне найвидатніші твори літератури та мистецтва. Освячена іменем великого Кобзаря, ця творча нагорода має незаперечний авторитет в Україні та в цілому світі. А заснована вона 20 травня 1961 року. 9 березня 1962 року першими лауреатами Шевченківської премії стали Олесь Гончар, Павло Тичина і Платон Майборода. У 1997–1999 роках була запроваджена Мала Державна премія України імені Тараса Шевченка, яка присуджувалася за кращий творчий дебют молодим митцям віком до 35 років. З метою піднесення ролі і престижу Державної премії України імені Т. Г. Шевченка як найвищої в Україні премії в галузі культури, літератури та мистецтва 27 вересня 1999 року указом Президента її перейменовано на Національну премію України імені Тараса Шевченка” [4, с. 155]. Оскільки за аналізованими підручниками навчаються діти з угорських сімей, що компактно проживають на Закарпатті, не зайвими були б відомості (чи в цьому, чи в інших підручниках) про лауреатів Шевченківської премії – письменників, що народилися на Закарпатті (І. Чендей, П. Скунець, Д. Кремьні, П. Мідянка, М. Дочинець).

Огляд шевченкіани у сучасних підручниках дає змогу зробити висновок про належну увагу їх авторів до постаті Шевченка, розуміння значення Т. Шевченка в оволодінні учнями зразковою українською мовою з багатими виражальними можливостями. З приводу цього слухними є міркування Я. Радевича-Винницького: “Українство має не супроводжувати вивчення української мови, бути зовнішнім додатком до нього, а становити інтегральну частину цього процесу, органічно поєднуючись із мовним матеріалом у правилах, вправах, різного типу завдань, зокрема творчих, у текстах” [9, с. 310–311].

У поповненні знань про співвідношення української картини світу з національною картиною світу угорськомовних учнів важливими є здобутки закарпатської Шевченкіани: наукові, публіцистичні статті, поетичні твори закарпатських авторів про Т. Шевченка, вірші про Т. Шевченка угорською мовою, переклади Т. Шевченка угорською мовою. Досягнення закарпатського шевченкознавства слід було б враховувати при укладанні підручників з української мови нового покоління.

Відомо, що на Закарпатті здавна шанували творчість Кобзаря, всіляко популяризували її в угорськомовному середовищі і в навчальних закладах зокрема. Відомим популяризатором, перекладачем і дослідником Шевченкової творчості був Г. Стрипський, який вважав поезію Шевченка національною програмою українців. У 1914 р. вчений опублікував статтю “Kisoroszok Petőfije” (“Петефі малоросів”), у якій порівнює культ

Шевченка на Україні з культом Данте в Італії, бо так само, як Данте в Італії, Шевченко в Україні підніс українську мову до рівня літературної [6, с. 194]. На наш погляд, саме ці питання основоположної ролі Т. Шевченка у становленні нової літературної мови ще не мають достатнього висвітлення на сторінках підручників (як у теоретичному обґрунтуванні, так і в доборі мовного матеріалу з творів Кобзаря). Пізніше у редактованому журналі "Ukránia", що виходив у Будапешті починаючи з 1916 р., Г. Стрипський систематично публікував переклади віршів Шевченка, серію статей про творчість поета. Цікаві відомості, які з успіхом можна використати у міжкультурній комунікації, містить публікація угорського вченого Я. І. Штернберга "Угорський митець Міхай Зічі і Тарас Шевченко". За припущенням дослідника, видатний угорський художник Міхай Зічі, який прожив у Петербурзі більше 40 років і спілкувався з тими художниками і літераторами, що й Шевченко, не міг не

зустрічатися з великим українським поетом. Я. Штернберг привернув увагу, зокрема, до однієї з ілюстрацій Зічі до "Тараса Бульби", яка експонується в музеї-садибі художника в с. Зала в Угорщині. На цій ілюстрації в образі героя поеми М. Зічі намалював Шевченка. Два малюнки до "Тараса Бульби" М. Зічі виконав на замовлення редакції петербурзького журналу "Нива" як відгук на двадцяті річницю смерті Кобзаря: "Відтворенням образу Шевченка до шедеву Гоголя видатний угорський митець своєрідно вшанував пам'ять Кобзаря, схиливши голову перед найвеличнішим генієм українського народу" [14, с. 25].

Продуманий професійний підхід до використання у структурі підручників для учнів шкіл з угорською мовою навчання Шевченкового слова як еталону української літературної мови прилучить їх до осягнення генія Тараса Шевченка, невичерпного і завжди сучасного.

Література

1. Бабич Н. Лінгво-психологічні основи навчання і вивчення мови / Надія Денисівна Бабич. – Чернівці: Рута, 2000. – 175 с.
2. Бабич Н. Сучасні суспільно-політичні і психологічні мотиви вивчення української мови // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – 2008. – Вип. 3. – С. 5-13.
3. Бабич Н.Д. Українська мова: Підруч. для 11 кл. шкіл України з угорською мовою навч. / Бабич Надія Денисівна. – Львів: Світ, 1999. – 156 с.
4. Гаврилюк С.Г., Івашина Є.В. Українська мова: Підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів з угорською мовою навчання / Гаврилюк Серафима Герасимівна, Івашина Євгенія Василівна. – Чернівці: Видавничий дім "Букрек", 2006. – 256 с.
5. Галас А.М. та ін. Українська мова: Підруч. для 8 кл. загальноосвітн. навч. закл. із навч. угор. мовою / А.М. Галас, О.І. Добушовська, В.М. Скаканді, Н.М. Осадча, С.М. Олексій. – Львів: Світ, 2008. – 144 с.
6. Закарпатська Шевченкіана: зб. наук. та публіцист. статей, есе, спогадів, поетич. добірок, бібліогр. джерел / Упр. культури Закарпат. облас. держ. адмін., Закарпат. облас. універс. наук. б-ка ім. Ф. Потушняка; уклад.: М. Б. Бадида, О. Д. Гаврош, Н. М. Панчук, Л. А. Філіп. – Ужгород: Поліграфцентр "Ліра", 2013. – 264 с.
7. Пассов Е. И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. – М.: Рус. яз., 1989. – 276 с.
8. Повхан К. Лінгводидактичне забезпечення навчання української грамоти учнів-угорців // Українська мова і література в школі. – 2009. – № 8. – С. 43-46.
9. Радевич-Винницький Я. К. Двомовність в Україні: теорія, історія, мововживання: Монографія / Ярослав Радевич-Винницький. – Київ-Дрогобич: Просвіта, 2011. – 592 с.
10. Реалізація державної мовної політики України та положень протоколів міжурядових (Змішаної Українсько-Угорської, Змішаної Українсько-Румунської, Двосторонньої Українсько-Словацької) комісій з питань забезпечення прав національних меншин щодо вивчення української мови як державної в загальноосвітніх навчальних закладах Закарпатської області з навчанням мовами національних меншин: Матеріали міжнародного науково-практичного семінару, 9–10 червня 2009 року, м. Ужгород, Україна / За ред. Ю. В. Герцога. – Ужгород: Поліграфцентр "Ліра", 2009. – 492 с.
11. Ребрик Н. Українська мова: підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. із навч. угор. мовою / Н. Ребрик, Є. Борисова, К. Лавер, К. Рінгер. – Львів, 2010. – 216 с.
12. Скаб М. Українська мова: підруч. для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням угорською мовою / М. Скаб. – Львів: Світ, 2013. – 240 с.
13. Степовик Д. В. Скарби України: Наук.-худож. кн.: Для серед. та ст. шк. віку / Худож. оформл. Д. О. Заруби. – К.: Веселка, 1991. – 192 с.
14. Тези доповідей науково-практичної конференції, присвяченої 175-річчю з дня народження Т. Г. Шевченка. – Ужгород, 1989. – 44 с.
15. Колосова Е. И. Лингвокультурологический аспект в преподавании польского языка в вузе // Теория и методика преподавания славянских языков как иностранных [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.philol.msu.ru/~slavmir2009./data 11.pdf>.

Алла Галас

**Т. ШЕВЧЕНКО И ЛИНГВОСТРАНОВЕДЧЕСКИЙ АСПЕКТ
В ПРЕПОДАВАНИИ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА В ВЕНГЕРСКОЯЗЫЧНЫХ УЧЕБНЫХ
ЗАВЕДЕНИЯХ**

Аннотация. В статье предпринимается попытка обобщить особенности функционирования образцов языка Т. Шевченко в действующих учебниках по украинскому языку для учеников общеобразовательных учебных заведений с венгерским языком преподавания. Анализируются типы заданий и упражнений, которые содержат фрагменты поэтического языка Т. Шевченка, а также сведения, связанные с его жизнью и творчеством, в контексте лингвострановедческого аспекта в преподавании украинского языка как неродного.

Ключевые слова: методика преподавания украинского языка как неродного, национальная картина мира, Т. Шевченко, лингвострановедческая направленность.

Alla Halas

**T. SHEVCHENKO AND LINGUISTIC-CULTURAL ASPECT IN TEACHING OF UKRAINIAN
LANGUAGE IN HUNGARIAN EDUCATIONAL LANGUAGE SCHOOLS**

Summary. Attempt to generalize the features, how standards of T. Shevchenko's language are used in operating textbooks of Ukrainian language for the students of general educational establishments with Hungarian language of teaching, is given in the article. The types of tasks and exercises, which contain the fragments of poetic T. Shevchenko's language, as well as information about his life and work, are analyzed in the context of linguistic-cultural aspect in teaching of Ukrainian language as unnative.

Key words: methodology of teaching of Ukrainian language as unnative, national picture of the world, T. Shevchenko, linguistic-cultural orientation.

Стаття надійшла до редакції 4.04.2014 р.

Галас Алла Михайлівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Ужгородського національного університету.